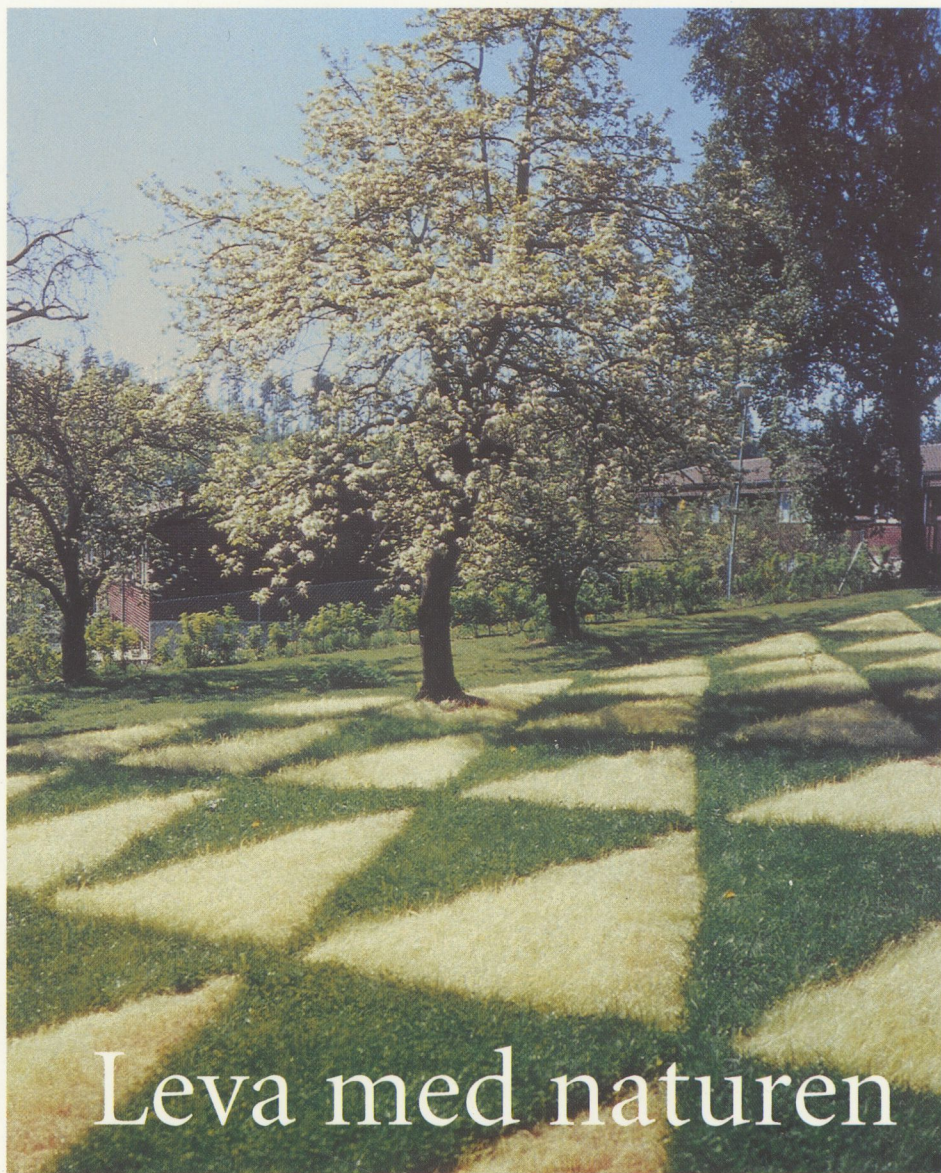

LEVA MED NATUREN

FATABUREN 1999

Leva med naturen

NORDISKA MUSEET

LEVA MED NATUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok 1999

Fataburen 1999
Leva med naturen
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
nmbook@nordm.se

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Cecilia Hammarlund Larsson

Grafisk form Lena Eklund

Omslagsbilden "Trädgård stadd i förändring" av Gunilla Wihlborg, konstnärinna som arbetar med konst i och av natur. Konstverket utfört i Södertälje 1990. Foto Gunilla Wihlborg

Baksidans bild foto Cristina Prytz

Foto om inte annat anges Nordiska museet

Tryck MediaPrint, Uddevalla 1999

ISSN 0348 971 X

ISBN 91 7108 454 1

Under de senaste åren har en debatt förts om människans förhållande till naturen. Hittills har emellertid få uppmärksammat trädgårdens centrala plats i skärningspunkten mellan natur och kultur.

I alla andra konstarter har människan avbildat naturen i döda material. I trädgårdskonsten måste människan däremot samarbeta med den levande naturen för att konstverket ska bli till. Samarbetet måste fortsätta kontinuerligt för att trädgården ska överleva som kulturprodukt och inte återgå till enbart natur. Det är odling, detta människans samarbete med naturen, som är den ursprungliga betydelsen av ordet kultur.

I trädgårdskonsten har människor i alla tider gestaltat sina idéer om relationen mellan natur och kultur och om sin egen plats i naturen. Uppfattningarna om natur och kultur har skiftat på olika platser, vid olika tider och inom olika samhällsklasser, vilket varit orsaken till trädgårdarnas varierande utformning, plantering och dekorering.

Den här artikeln beskriver dels hur företrädare för högre sociala klasser uppfattade böndernas trädgårdar från mitten av 1700-talet till mitten av 1900-talet, dels hur böndernas trädgårdar förändrades under samma period.

Kålgård och täppa

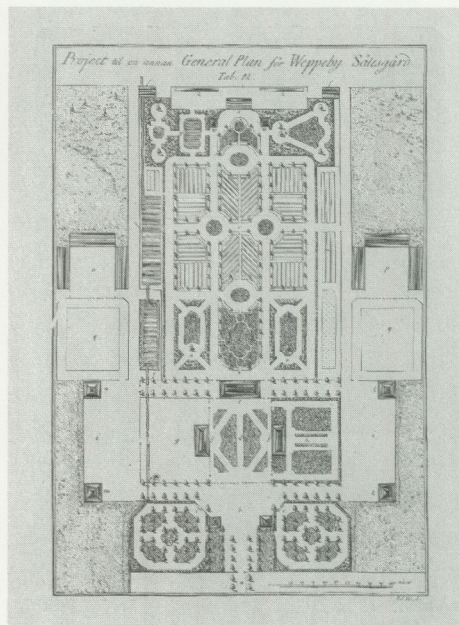
»Trädgårdsskötseln är inom denna Socken nästan helt och hållet försummad, utom vid Hörningsholm och Prestgården. Intet hemman träffas här, der någon trädgård är anlagd. Vid några få

ställen finnes väl ett och annat Frukträd, som likväl sällan vårdas, och några utan ordning här och der planterade Bärbuskar; men egentlig trädgårdsanläggning saknas alldeles vid allmogens bostäder.« C.U. Ekström Beskrifning öfver Mörkö Socken i Södermanland. 1828.

Under andra hälften av 1700-talet och början av 1800-talet gjorde präster, lantmätare, studenter och resenärer på olika håll i landet beskrivningar av böndernas ekonomiska situation. De beskrev jordbruk, boskapsskötsel, ängsskötsel, fiske, jakt och hantverk. Dessutom kommenterade de ibland också trädgårds-skötseln, men oftast negativt. Resenärerna såg trädgårdar vid herrgårdar och prästgårdar men inte vid bondgårdar.

Under 1700-talet och långt in på 1800-talet dominerade de formella trädgårdarna på herrgårdar i Sverige. Trädgårdarna var symmetriskt anlagda kring en huvudaxel och indelade i geometriska former. Frukträden stod antingen i raka rader med jäm-

Trädgårdsplan ritad av
Carl Wijnblad i hans bok
Trädgårdsplan till fem
sätessgårdar 1735. Han
ritade förslag till formella
trädgårdar där större
delen var avsatt till kvarter
för grönsaker och frukt-
träd. Foto Kungliga
biblioteket.

na avstånd i egna fyrkantiga kvarter eller i rad runt kanterna på kvarter som var indelade i bäddar för odling av grönsaker. Den här välordnade helheten ingick i tidens trädgårdsbegrepp. Det skribenterna saknade vid bondgårdarna var trädgårdsanläggningar med träd och odlingar planterade i ordnade mönster. Trots att en del bönder odlade både fruktträd, bärbuskar och grönsaker kunde deras planteringar ändå inte kallas trädgård.

Bönderna odlade varje gröda i en egen liten inhägnad, som kallades -gård, -täppa eller -land. I humlegården odlades humle till ölbrygging, i linland och hampland odlades lin och hampa till textilier och rep. I kålgården sattes plantor av bladvål eller huvudvål medan andra grönsaker som morötter, rödbetor, palsternackor, lök och ibland sockerärter odlades i kryddtäppan. Hade man investerat i något enstaka äppelträd stod det vanligen i närheten av boningshuset t.ex. i kryddtäppan.

De olika täpporna och landen låg spridda dels på respektive gårdstomt, dels på marken närmast omkring byn. Inhägnaderna, vanligen gårdsgårdar av trä eller sten, var till för att hålla betande djur ute men också för att markera att odlingen inte tillhörde byns allmänning. Det här sättet att ordna odlingarna går tillbaka till medeltiden och finns beskrivet i landskapslagarna.

Fruktlundar

»... vid alla gårdar äro löfträn planterade och på en del ställen ses små vilda trädgårdar hvaruti plummon och apelträn stundom pläga växa. Hummelgårdar finnes ock vid alla hemman.« C.H. Uggle Beskrifning Öfver Stora Malm 1749.

De trädgårdar som omtalas i citatet var förmodligen de fruktlundar som förr fanns från norra Skåne upp till Dalarna och som man fortfarande kan se rester av. Man känner tydligen igen dem på våren när fruktträden blommar. Går man närmare visar de sig vara ogenomträngliga snår av körsbär, plummon eller krikon.

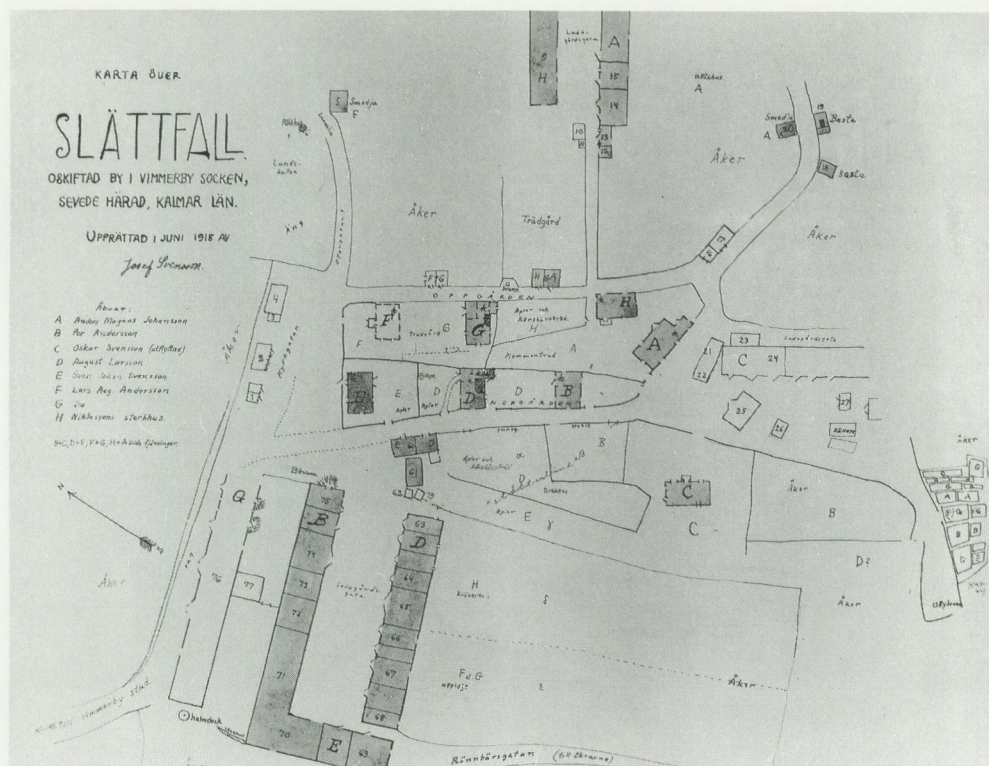

Kålgården i Dalsebo by, Vena socken i Småland, fotograferad sommaren 1918. Den är delad i odlingslotter där man skymtar ärter och andra grönsaker. Hela kålgården omges av en enkel gårdsgård.

I gränstrakterna där Skåne möter Blekinge och Småland finns fortfarande fruktträd odlade i ångar och betesmark. Dels har vildapel och vildpäron bevarats i ångsmarken för att man ville ha frukten att föda gödsvin med, dels har vildstammar ympats på plats eller så har de ympade träden flyttats till åkerkanter, skogsbyr och gårdstomter där de inte stod i vägen för annan odling. Den extensiva fruktodlingen i detta område är belagd sedan 1700-talet men anses vara äldre än så.

Längre norrut i Småland dominerar körsbärsträden fruktodlingarna i vissa byar. Rotäktade surkörsbär eller kärnsådda fågelbär växte på gårdstomter och längs vägkanter. Astrid Lindgrens beskrivning av Körsbärsdalen i Bröderna Lejonhjärta är inspirerad av trakten kring Vimmerby där hon växte upp.

Från Södermanland finns uppgifter om att Sorundabönder sålde plommon i Stockholm på 1660-talet och ett par beskrivningar från 1700-talet om körsbärsodling i lundar. I uppteckningar om tiden 1830–1900 återkommer benämningar som plommonskog och körsbärslund men utan uppgifter om hur de sköttes eller såg ut. Att de var planterade framgår av ett synepro-

tokoll från Öja prästgård 1753 som omtalar en nyplanterad körsbärsskog.

De sorter av plommon och körsbär som odlades i lundar var rotäktat. Av körsbär fanns främst brunbär och klarbär, av plommon och krikon fanns flera sorter med olika färg på frukterna, en av de vanligaste var Allmänt gulplommon. De äpplen som odlades kallades sötäpel om de gav god frukt eller suräpel om frukten var hård och syrlig. Även gyllingar nämns och de som mognade efter lagring kallades vinterfrukt. Enstaka päron odlades på bondgårdar i södra Sverige men var ovanliga i Mellan-sverige långt in på 1800-talet.

Karta över Slättfalls by, Vimmerby socken i Småland 1918. Frukträderna är planterade på gårds-tomterna intill manbyggnaderna. Längst till höger på kartan skymtar byns gemensamma kålgård. Denna var uppdelad i en eller flera odlingslotter för varje gård.

Rester av extensiv fruktodling.
Två fruktträd på en åkerholme i
Mareks by, Asby socken i Öster-
götland, 1991. Foto Cecilia
Hammarlund-Larsson.

Eftersom så lite är känt om skötseln blir det följande mest gissningar. Att plantera fruktlunden är inte svårt, bara man får tag på några rotskott av det träd man vill ha. De sprider sig sedan i sin tur med rotskott och odlingen utökar sig själv. För de sorter som måste sås t.ex. äpplen och fågelbär verkar man ha förlitat sig på naturen dvs. att människor, djur och fåglar åt frukten och spred kärnorna. Kanske man ibland tog vara på kärnor från någon särskilt fin frukt och sådde på ett ställe med bättre jord.

Den extensiva fruktodlingens koppling till ängsskötseln ger en del ledtrådar till skötseln av fruktlunden. Likaväl som bönderna kunde skörda två olika grödor, hö och löv, i lövängen kunde de skörda, både hö och frukt, från fruktlunden.

Vid en trädgårdsinventering på Lindholms gods i Södermanland träffade vi en arrendator som skötte en klarbärslund på gammalt sätt. Han lät körsbärsträden stå tätare än träd i en löväng gör. Lagom avstånd mellan stammarna var cirka två meter, tyckte han, för när trädens kronor bildade ett obrutet tak så att marken under skuggades kom det bara upp enstaka rotskott och frösådda trädplantor. På våren krattade han bort nedfallna kvistar och löv. Som på all ängsmark slog han gräset, och samtidigt önskade rotskott, efter midsommar. När bären plockats av sågade han ner de träd som blivit så gamla att de inte gav rik skörd längre. De fick lämna plats för rotskott som växte upp till nya träd. För att få kontinuerlig förnygring hade han alltid ett skott på tillväxt intill varje vuxet träd.

En klarbärslund som fortfarande sköts på traditionellt sätt vid gården Ringmuren på Lindholms gods i Södermanland. Foto Maria Flinck, Eskilstuna museum.

Trädgårdspropaganda

»Icke dess mindre lifvas hågen allt mer för denna verksamhet och det med hvarje år; å flere gårdar anläggas trädskolor och vid flere af småhemmanen ser man små trädgårdsanläggningar åvägabringas.« Jönköpings läns Hushållningssällskap, Årsberättelse 1861.

Några av följderna av 1700-talets alla rapporter om jordbrukets tillstånd blev genomförandet av laga skiftesreformen och inrättandet av hushållningssällskap. Detta bidrog i sin tur till att förändra utseendet och innehållet i böndernas trädgårdar under loppet av 1800-talet. Tidigare hade varje gård i en by ägt en smal remsa av varje åker, medan äng, betesmark och skog hade varit gemensamma för hela byn. Vartefter laga skiftet genomfördes fick varje gård ett större stycke åker, äng, bete och skog, helst samlade intill varandra. Många bönder flyttade sina gårdar från byn ut på ägor. Efter utflyttningen var ägarna inte bundna vid tomtens form eller läge i byn utan kunde själva välja plats för bostad och trädgård. En del valde att med herrgårdarna och prästgårdarna som förebilder planera gårdsanläggningen som en symmetrisk enhet med trädgården intill manbyggnaden.

Kungliga Svenska Landtbruksakademien hade i början av 1800-talet givit landshövdingarna i uppdrag att bilda hushållningssällskap för varje län. Dessa skulle sprida kunskaper om och uppmuntra mer effektiv jordbruksodling, husdjursavel, skogsplantering, slöjd och trädgårdsskötsel. De tidiga rapporterna från hushållningssällskapen talar om att trädgårdar fanns på herrgårdarna men att bönderna inte hade »håg« för fruktträdplantering och »försköning« av sina gårdar. Vartefter åren gick rapporterades dock mer och mer positiva resultat av sällskapens verksamhet.

På hushållningssällskapens möten hölls föredrag och i årsböcker och tidskrifter presenterades nya rön och goda råd om trädgårdsodling. Ofta hade sällskapen även bibliotek och spred facklitteratur. De olika länen hade utbyte av frön som medlem-

marna provodlade. Hushållningssällskapen samarbetade även med Svenska Trädgårdsföreningen som sålde frö till nya sorters grödor. De skänkte även fruktträd och bärbuskar vilka hushållningssällskapen delade ut gratis till småbrukare. Särskilt flitiga odlare och trädplanterare rekommenderades till de medaljer och penningbelöningar som Landtbruksakademien delade ut.

Länsträdgårdsmästarna

Den mest framgångsrika trädgårdssatsningen var att hushållningssällskapen, under andra hälften av 1800-talet, anställde länsträdgårdsmästare. Dessa reste runt hela året, i socken efter socken, och besökte gårdarna. De ritade planer för trädgårdar, instruerade ägare och tjänstefolk i hur fruktträd skulle planteras, ympas, beskåras och besprutas samt hur köksland skulle djupgrävas och gödslas, hur kålplantor skulle dras upp, när det var bäst att vattna och hur humle skulle skötas. Resultatet av deras rådgivning blev att en del grödor som tidigare odlats i täppor och land nu flyttades till åkrarna t.ex. kål, lin, potatis, ärtor och bönor. Man började med vallodling av foderväxter som en del i skiftesväxlingen på åkrarna. De ängar där man tidigare slagit hö plöjdes upp till åkrar eller blev beteshagar.

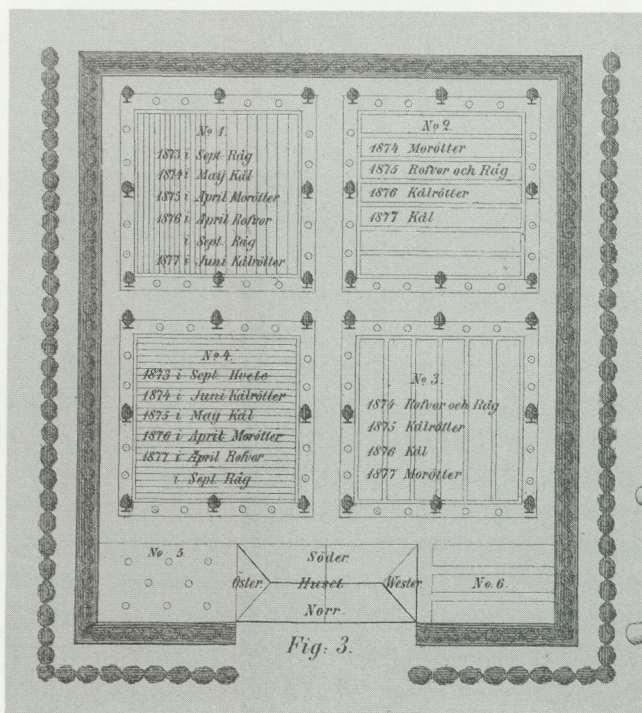
Att ha fruktträd i ängar eller annan gräsmark ansåg länsträdgårdsmästarna vara helt förkastligt. Istället skulle även fruktodlingen ordnas på mindre fält med träden i raka rader och med öppen jord mellan raderna. Medan träden var små kunde man odla grönsaker där innan trädkronorna skuggade för mycket. Sedan harvade man bara bort ogräset då och då.

Att behålla oförädlade fruktträd som bara gav små och sura frukter ansågs olönsamt när man alltmer odlade för avsalu. Grundstammarna måste visserligen dras upp lokalt av kärnor från hårdiga träd, men de skulle sedan ympas med de bästa fruktsorterna. Äppelträd var populärast och planterades mest. Päron började odlas mer än tidigare och de plommon och körsbär som planterades var förädlade sorter. De få fruktlundar som

blev kvar låg i den mest oländiga och steniga terrängen som ändå inte kunde användas till något annat. Men de övergavs efterhand och fick växa igen. Länsträdgårdsmästaren i Jönköpings län kommenterade 1896 denna förändring på följande vis;

»Hågen för trädgårdsskötsel är fortfarande i stigande och omfattas med stort intresse såväl för nyttan som trefnaden. Oaktadt det inom mitt distrikt rådande hårda klimatet och den klena jordmånen, har mången under min 17-åriga tjenstgöringstid visat sin belåtenhet med resultatet genom att framvisa frukter af flere slag, hvilka ha vuxit på den plan, der förut intet utom möjligen lite ljung och gräs växte. [...] Det finnes tyvärr ett och annat ställe, der egaren ej vidare vårdar sig om sin plantering utan låter ogräset växa öfver den samt till och med betar sina

Förslag till trädgård med fyrkantiga kvarter för nyttododling omgivna av fruktträd och bärbuskar. Intill huset finns en prydnadsanläggning med träd, buskar och blomgrupper. Denna blandning av den formella trädgårdens symmetri och den romantiska parkens mjuka former kallades på 1800-talet för blandad eller tysk stil. Ur Jönköpings läns hushållningssällskap, Qvar-
talsskrift 1883 hft IV. Foto
Kungliga biblioteket.

kreatur deruti; men dess bättre är detta numera högst sällsynta fall.« Jönköpings läns hushållningssällskap, Länsträdgårdsmästaren B.M.V. Sällströms årsberättelse 1896.

Kunskap och välstånd

»Sjelfva sysselsättningen med trädgården och dess växter är ett af de arbeten, som mest vända människornas håg till frid och tålmod, till förnöjsamhet och tacksamhet å ena sidan, samt å andra sidan väcka och underhålla vårt sinne för snygghet och ordning, prydlighet och skönhet.« O. Eneroth *Trädgårdsbok för allmogen*, 1860.

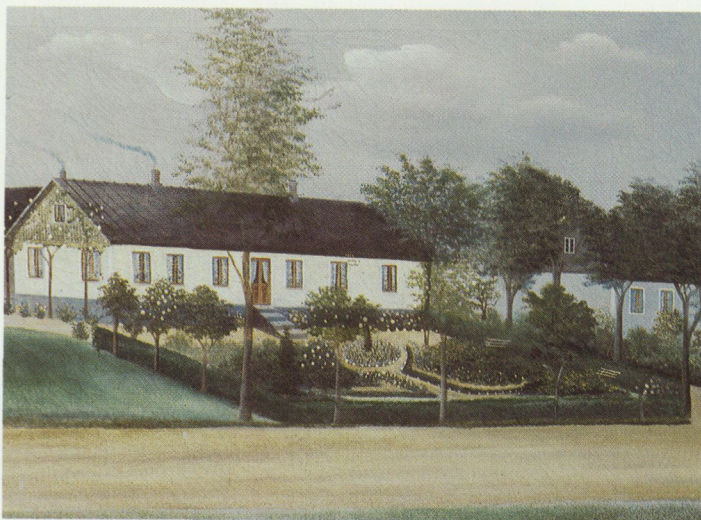
Hushållningssällskapens aktiviteter drog med sig andra verksamheter som också var inriktade på att utbilda bondeklassen i trädgårdsodling. Skolträdgårdar anlades på initiativ av skolläraren, prästen eller någon herrgårdsägare, vilka ofta var medlemmar i länets hushållningssällskap. Genom att böndernas barn redan vid unga år fick kunskaper om trädgårdsodling tänkte man att de skulle bli mer benägna att själva anlägga trädgårdar. Och om de anlade prydliga trädgårdar vid sina gårdar skulle de förhoppningsvis finna större nöje i trädgårdsarbete och äppelmust än i kortspel och brännvin.

De flesta trädgårdsböcker hade tidigare varit riktade till ägare av större trädgårdar eller till trädgårdsmästare. Under andra hälften av 1800-talet utgavs flera trädgårdsböcker som istället riktade sig direkt till bönder och andra med små trädgårdar. Den mest kända och spridda var Olof Eneroths *Trädgårdsbok för allmogen* först utgiven 1857.

Ett annat sätt att få kunskap om trädgårdsskötsel var genom arbete i någon trädgård. Bönder på gårdar tillhörande en herrgård betalade sitt arrende med dagsverken, bland annat i herrgårdsträdgården. Kvinnor och barn arbetade oftast med ogrärensning och bärplockning medan männen slog gräset i parken och grävde diken. En del pigor och drängar arbetade hela säsongen i trädgården.

Dagsverken i herrgårdsträdgårdar hade funnits länge utan att de emellertid hade haft någon större inverkan på bondträdgårdarnas form. Däremot är det belagt att växter spreds från herrgården till de underlydandes trädgårdar. Trädgårdsmästaren kunde skänka bort ympris, skott och frö. En del herrgårdsägare lät plantera fruktträd och bärbuskar på alla sina gårdar och torp. Då skrevs det in i arrendekontrakten att bönderna och torparna var skyldiga att sköta planteringarna.

Kunskap om trädgårdsodling fanns således tillgänglig för bönderna men länge ansåg de att trädgårdar var en lyx som passade på en herrgård men inte vid en bondgård. När jordbruket fick bättre lönsamhet blev de dock mer benägna att själva pröva nyheterna. Det ekonomiska välståndet berodde på det effektiva jordbruket, ökade inkomster vid försäljning av skog och trä till sågverk och massafabriker samt snabbare transporter med tåg och ångbåt. Då ville även bönderna ha viss lyx att kunna visa upp. En del familjer byggde övervåning på boningshuset, andra köpte tenntallrikar eller dräktplagg av siden, men en del anlade trädgårdar.

Skånsk prydnadsträdgård i tysk stil. Gåramålning av Karl Ljungberg.

Till nytta och behaglig prydnad

De som själva anlade sin trädgård hade ofta förebilder i någon trädgård i trakten, prästgården eller någon herrgård. Då blev planen ofta symmetrisk med fyrkantiga kvarter, ibland med en markerad mittgång. Längs mittgången och i trädgårdens ytterkanter planterades fruktträd. Runt kvarteren sattes bärbuskar medan grönsakerna odlades i bäddar inne i kvarteren.

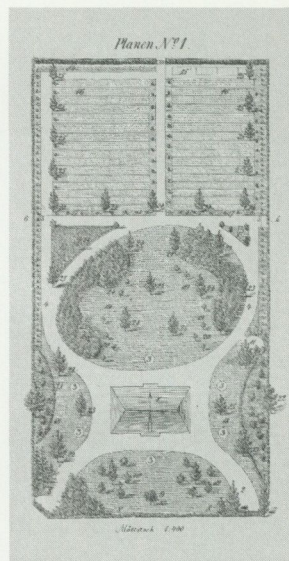
Trädgårdarna var fortfarande mest inriktade på nyttoodling men bersåer, klippta häckar och alléer började bli populära inslag även i mindre trädgårdar. En blomlist eller blomsterrundel var heller inte ovanligt.

De som tog hjälp av en trädgårdsmästare med planen till trädgården fick inte bara förslag till en nytto-trädgård utan också till en prydnadsanläggning. På 1800-talet tyckte man att den formella trädgårdens symmetri, raka gångar och räta vinklar var stel och enformig. Landskapsparkens buktande gångar och omväxlande naturscenerier ansågs mycket vackrare men den stilen var svår att krympa till en liten tomt. Det fordrades en stor herrgårdspark för att den skulle komma till sin rätt. Då kombinerade man en symmetrisk plan med buktande gångar och osymmetriska blandade grupper av träd och buskar till en ny trädgårdsstil, kallad blandad eller tysk stil.

Under andra hälften av 1800-talet rekommenderade trädgårdsmästarna den nya stilen inte bara till herrgårdar och stadsparker utan även till bondgårdar. Nyttoodlingarna var fortfarande rätvinkliga eftersom det gjorde dem mera lättskötta, men prydnadsanläggningen anlades med slingrande gångar och oregelbundna kvarter.

Funktionell formsmak

»Den svenske bonden har i generationer fört en strid mot den obändiga naturen. [...] Hans öga njuter av att se de jämna fälten, de rätvinkliga skiftena och de linjeraka plogfårorna i den feta

Förslag till »nyttig och prydlig« trädgård för bondgård, ur P.G. Appeltofts Trädgårdsbok för Halländska Allmogen 1873. Foto Kungliga biblioteket.

jorden. Som odlare gläds han rent instinktivt åt kulturens grepp över naturen. Hos honom vore det därför principiellt fel att i trädgården efterbilda den natur, som han försöker hålla från knutarna och som han själv försöker kultivera. För honom är trädgården högsta potensen av odling. Han vill se den så ordnad som möjligt. Allmogen har också med förkärlek hämtat sina trädgårdsmotiv från renässansens och barockens strängt regelbundna herrgårdsträdgårdar. Den geometriskt lagbundna anläggningen passade förträffligt samman med dess uppfattning om hur en riktig trädgård skulle se ut.» S.A. Hermelin Lantmannens trädgård kontra stadsbon. *Bygd och Natur* 4/1939.

Efter hundra års intensiv propaganda hade böndernas små vilda trädgårdar med enstaka äppelträd, körsbärlundar och kålgårdar omformats till rationella anläggningar med rätlinjiga fruktoodlingar och grönsaksland. Miljön kring mangården hade förskönats med lövträd, syrenbersåer och blomrabatter inspirerade av herrgårdarnas och prästgårdarnas trädgårdar.

I citatet kopplar dock trädgårdsarkitekten Sven A. Hermelin dessa historiskt sett nya former och innehåll i bondens trädgård till det han trodde var en uråldrig tradition av odlingsarbete och jordbrukslandskapets form. Trädgårdens form var dock relativt ny och även jordbruket hade genomgått stora förändringar under 1800-talet. Det storskaliga och rätvinkliga landskap som fanns 1939 var även det mindre än hundra år gammalt.

Orsaken till Hermelins artikel var en oro över att villaträdgårdens formideal höll på att bli modernt även på landsbygden. Enligt de funktionalistiska trädgårdsarkitekterna skulle trädgårdens funktion styra formen och innehållet. Villaträdgården i staden skulle fungera som ett vardagsrum utomhus för hela familjen. Dess funktion var rekreation och även lite lätt trädgårdsarbete sågs som en stimulerande omväxling till det stillasittande och nervpåfrestande kontorsarbetet.

Bondens trädgård hade funktionen att vara produktiv dvs. att ge hushållet alla nödvändiga grönsaker och frukter. Eftersom

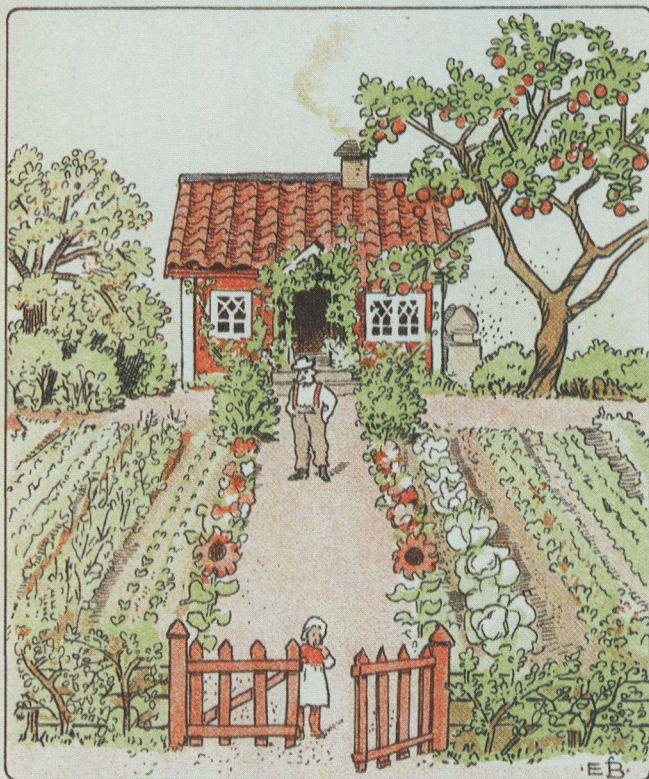

trädgårdsarbetet var så likt jordbruksarbetet sågs det inte som någon rekreation. Alla trädgårdar skulle vara lättskötta men det betydde olika saker på landet och i staden. Bondens trädgård sköttes som jordbruket med samma plog och harv och häst eller traktor att dra dem med. För att det skulle fungera hade man öppen jord och rejäla avstånd mellan fruktträden och bärbuskarna. Grönsakerna odlades i stora land tillsammans med potatis och andra rotfrukter.

Den moderna villaträdgården var omgiven av stenstadens raka linjer och döda ytor. Till den tog trädgårdsarkitekterna motiv från naturen för att få in lummig grönska och fria former. Gräsmattan blev det viktigaste i trädgården, både golv och grönska samtidigt. Den omgavs av blommande buskar och mindre träd. Slingerväxter på husväggen ökade grönskan ytterligare.

Det blev under 1800-talets slut allt vanligare att man även vid bondgårdar utformade en del av trädgården enbart för prydnad. Här ser vi en trädgård i Barnarps socken i Småland, fotograferad vid sekelskiftet.

 Rudolf Abelin
 DEN MINDRE TRÄDGÅRDEN

Omslagsbilden till Rudolf Abelins
 Den mindre trädgård visar den
 lättskötta trädgård som ansågs
 passande för en bondgård. Där
 finns fruktträd och bärbuskar i
 bakgrunden, odlingsland för
 grönsaker med smala blomlistor
 längs mittgången och en kläng-
 växt på förstuvisten. Foto
 Kungliga biblioteket.

EN BOK FÖR
 Täckpan och Torpet
 STOCKHOLM · C · E · FRITZES · K · HOFBOKHANDEL
ANDRA UPPLAGAN

Trädgården på landet omgavs däremot av grönskande natur så där var gräsmattor onödiga. Närmast huset skulle man på bondgården ha en stor grusplan. Med mager hårt vältad jord under gruslagret skulle inga ogräs trivas där. I staden lät man gräsmattan och annan växtlighet gå ända fram till husväggen för att hålla en så nära kontakt med naturen som möjligt. Behövde man mer slittåliga ytor lade man sten- eller cementplattor.

Lantlig nostalgi

»Den nordiska ängens skönhet, den blommande ängen, den äger ej sin like. [...] Men ängsbruket står på avskrivning såsom odlingsform! Må vi då i tid skaffa oss ersättning i våra trädgårdar, en ersättning, som ger oss just denna art av fågring, [...] just det lätta, blonda och skira blomflor, som möter oss i våra naturliga ängar, prästkragens, klövern, blåklockans och älgräsets blomflor.« Erik Lundberg Svensk trädgård 1941.

Sven A. Hermelin förordade alltså formella trädgårdar vid bondgårdar och naturinspirerade trädgårdar vid stadsvillor. Men när man tittar närmare på vilken sorts natur som han och hans samtida kollegor tog intryck av hittar man 1700-talets kulturlandskap.

Lövängens variation av träd och buskar med en blomstermatte under var ett motiv som återkom i olika variationer i anläggningar gjorda av Sven A. Hermelin, Walter Bauer, Ulla Bodorff och andra trädgårdsarkitekter. Fruktlunden var ett annat tema som Emma Lundberg och senare Ulla Molin använde. Fruktskörden i privata trädgårdar ansågs inte längre viktig, för professionella odlare kunde ju producera billigare frukt av högre kvalitet. Istället var det av estetiska och sentimentala skäl man fortfarande ville odla fruktträd och då blev blomningen viktigare än skörden.

»Men en körsbärlund eller en lund av plommonträd – drar inte den synen tankarna till något stämningsmättat förflutet? Nämn

Plommonlund om hösten i trädgårdsskribenten Ulla Molins villaträdgård i Höganäs i Skåne. Foto Sven-Olof Larsén, Helsingborgs museum.

en situation vackrare och mera fylld av dunkla minnesbilder än ett mäktigt gammalt körsbärsträd, blommande, och gräsmarken därunder genomvävd av pingstliljor!» Emma Lundberg Svensk trädgård 1941.

Så har vi gått cirkeln runt. Det kulturlandskap som rationaliserades bort under 1800-talet blev ett nytt naturideal under 1900-talet. Ängen och hagen sågs som förebilder för moderna trädgårdsanläggningar. Som alltid gjorde människor i en ny tid och av en annan samhällsklass sitt urval ur traditionen och de valde sådant som kunde omtolkas för att passa i ett nytt sammanhang. Fruktlunden, som var böndernas ekonomiskt rationella odling på 1700-talet, blev en vacker stämningsskapande plantering i städernas villaträdgårdar på 1900-talet.